

Antal Veronika
Polgári Jogi Tanszék
Konzulens: Kisfaludi András

Az ésszerű határidő követelménye az eljárásjogban

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke biztosítja *a tisztességes eljáráshoz való jogot* a polgári és a büntetőjogban egyaránt.

E cikk 1. pontja mindenkinek biztosítja a jogot arra, hogy polgári- és büntető ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Az Egyezmény a bírósági eljárás vonatkozásában több követelményt fogalmaz meg, ennél fogva bármely más cikkénél terjedelmesebb esetjogot eredményezett, különös tekintettel a biztosított jogok fontosságára, valamint a polgári-, büntető és egyéb, a szerződő államokban előforduló ügyek számára. Ezen belül számos ügy vonatkozott az eljárás időtartamára, azaz az *ésszerű határidőre* amely ezen rövid elmélkedés gerincét képezi.

Célom a 6. cikkből levezethető ésszerű határidő hatásának és követelményrendszerének - a bőséges esetjog által kialakított megfogalmazásban történő - bemutatása.

Az ésszerű határidőn belüli tárgyalás követelménye vonatkozásában két kérdést vizsgál az Európai Bíróság. Elsősorban arra a kérdésre folytat le vizsgálatot, hogy mely időszakot kell figyelembe venni az adott ügy vonatkozásában, másodsorban, hogy ennek az időszaknak van-e „ésszerű” időtartama.

Az *első kérdés* vonatkozásában különbséget kell tenni a polgári-és a büntetőeljárás között, azonban általánosságként megállapítható, hogy a figyelembe vehető időszak az egész eljárást magában foglalja. *Polgári jogi téren* a kiindulási pont rendes körülmények között a per bíróság előtti megindulásának időpontja, azaz a kereset benyújtásának a pillanata.

Büntető ügyben az érdekeltnek a 6. cikk 1. pontja szerinti értelemben első alkalommal történő „megvádolásával” kezdődik ez az időszak.

A határidő kezdete azonban nem eshet az Egyezménynek az érintett állammal szemben történő hatályba lépést megelőző időpontra.

Ha tehát a jogvita már megkezdődött, a Bíróság csak a hatályba lépést követő időszakot ismeri el.

Magyarország vonatkozásában ez az 1992. november 5. napját követő időszak.

A *határidő befejező időpontját* illetően már nem szükséges különbséget tenni a polgári-és a büntető eljárás között, mindkét esetben a vizsgált időszak elvileg a belső bírósági szervezetrendszerben hozott utolsó, végleges döntéssel fejeződik be.

A figyelembe vehető időszak magába foglalja a fellebbviteli eljárás és az alkotmányossági panasz eljárás idejét is, amennyiben ez utóbbi eredménye alkalmas az ügy kimenetelének befolyásolására.¹

¹ Wemhoff ügy 1968. június 27-i ítélet, A-sor.,7 kötet.,12.old.

Ezzel egyező az Alkotmánybíróság a tisztességes eljáráshoz való jog lényegéről kialakított elvi álláspontja, amelynek értelmében a tisztességes eljárás követelménye olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet meghatározni².

Annak megválaszolása, vajon a szóban forgó időtartam „ésszerű-e”, az ügy összes körülményétől függő, összetett kérdés.

Ezen kérdés eldöntéséhez általánosságban az alábbi szempontokat kell figyelembe venni mind a polgári, mind a büntetőeljárásban:

- az ügy bonyolultsága,
- a kérelmező és a hatóságok magatartása,
- az eljárás kimenetelének fontossága (például a gyermek láthatásának joga),
- az igénybe vett bírói fórumok száma.³

Bár a polgári ügyben a peres felek felelősek az eljárás irányításáért, ez azonban nem mentesíti a bírót a gyors pervitel biztosítása alól.⁴

Amennyiben a késedelmek oka a magánfélnek róható fel, az állam ezért közvetlenül nem tehető felelőssé, de arra vonatkozóan vizsgálatot kell lefolytatni, hogy a bíróság tett-e megfelelő intézkedéseket az eljárás felgyorsítása érdekében, alkalmazta-e az eljárás ésszerű időn belül történő befejezését elősegítő eszközöket (pénzbírság) avagy (például) túl gyakran vagy törvényes indok nélkül hosszabbította meg a határidőket és ekképpen okozta az ésszerű határidő túllaladását.

Elvi élel mondta ki a Bíróság, hogy az állam köteles oly módon megszervezni igazságszolgáltatását, hogy minden polgári jogi jogot és kötelezettséget, valamint a büntetőjogi vádat érintő eljárásban ésszerű határidőn belül hozzák meg a határozatot. Az állam nem bújhat a bírói szervezet eljárásjogi, avagy más területen található hiányosságai mögé, hogy a neki felróható lassúság felelőssége alól kibújhasson.

Az időleges ügytorlódásból fakadó késedelmek azonban nem róhatók fel az államnak abban az esetben, ha megfelelő gyorsasággal hatásos intézkedéseket tesz a helyzet megoldására⁵.

A Bíróság, az esetjog fejlődésével az alábbi szempontok köré csoportosítható tényezők vizsgálatát tartja szükségesnek az ésszerű határidő megállapításakor:

1.- az eljárás jellegét, a jogvita bonyolultságának mértékét/ ezen belül/:

- a vádlottak, felek és a tanúk számát,
- a nevüket és címüket megváltoztató tanúkat,
- belföldi vagy külföldi megkeresések végrehajtásának szükségességét,
- nagyobb ügy kézben tartása vagy ilyen ügy átvétele külföldön folytatott eljárását,
- szakértői közreműködés szükségességét,
- a bizonyíték rendhagyó jellegét,
- a vizsgált jogi probléma összetettségét, például egy új és pontatlan törvény alkalmazását,
- nemzetközi szerződés értelmezése miatti késlekedést,

2.- az eljárás tárgyát:

- a családi jog körébe tartozó perek, tekintettel a kiskorú gyermekek kiemelt védelmére,
- vérátömlesztés után AIDS-vírussal fertőzött hemophiliások kártalanítása: tekintettel a gyógyíthatatlan kórra,
- a büntetőjogi területén pl.: az előzetes letartóztatásban levő személyek ügyeire,
- a személyek cselekvőképességét érintő ügyekre,

² 6/1998.(III.11.) AB határozat

³ Bucholz ügy 1981.május 6-i ítélet, A-sor.,42 kötet.,15.old., illetve Simkó kontra Magyarország 2003.április 8-i ítélet

⁴ Wemhoff ügy 1968. június 27-i ítélet, A-sor.,7 kötet.

⁵ König ügy 1978. június 28-i ítélet, A-sor.,27 kötet.,30.old.

- közlekedési baleset áldozatainak kártalanítási ügyeire,
- munkaügyi viták, ideértve különösen a nyugdíjjal és a rokkantsági nyugdíjjal kapcsolatos ügyekre,

3.- A jogvita „főszereplőinek” magatartására vonatkozó kritériumokat:

E vonatkozásban a fent kifejtettekre hívom fel a figyelmet, nevezetesen arra, hogy az állandó bírói gyakorlat szerint csak az államnak felróható lassú eljárás eredményezheti az ésszerű határidő megsértésének megállapítását.

a) a felek magatartása vonatkozásában az alábbi tényezőket vizsgálja a Bíróság

- hatáskörrel nem rendelkező bíróságnál kezdeményezik az eljárást,
- az elnapolási, a bizonyítás kiegészítése, határidők meghosszabbítása iránti kérelmeket,
- az ügyvéd személyének ismételt megváltoztatását,
- új tények állítását, amelyek az ellenőrzés során hamisnak bizonyulnak,
- a tárgyalástól történő távolmaradás miatti elnapolást,
- büntetőügyben letartóztatás elrendelését; a vádlott szökését,
- polgári ügyben az ellenérdekű fél ellenkérelmének megválaszolása vagy a saját ellenkérelem megfogalmazása miatti késedelmet,
- eredménytelen kísérletet a közös megegyezésre,
- az eljárás szándékos bonyolítását különböző kérelmekkel, például kérelem az eljárás kiterjesztésére, bíró kizárása, az ügy áttétele,
- a jogorvoslati eszközök és a határidők teljes vagy majdnem teljes kimerítését,
- eljárást szándékosan késleltető szándékkal benyújtott indítványok, amelyek legalábbis az együttműködés ellen hatnak, például ügyvéd megbízásának, okiratok csatolásának, jegyzőkönyv aláírásának, orvosi vizsgálaton történő részvételnek a megtagadása, az ügyiratok tanulmányozásának vagy a tanút képviselő ügyvéd jelenlétének elutasítása .

b) Az eljáró hatóságokat:

Az eljáró hatóságok különböző módon hozzájárulhatnak az eljárás egyes szakaszainak elhúzódsához:

- szokatlanul hosszú nyomozás; késedelem az első nyomozati intézkedések megtételében vagy más hatóságoknál levő iratok beszerzésében,
- a nyomozás késedelmes lezárása,
- a bíró késedelme a tanúvallomások felvételében vagy a szakértő kirendelésében,
- a gyanúsított ügyészség előtt történő kihallgatása és az eljárást megszüntető határozat között eltelt hosszú idő,
- a szakértő késedelmes idézése a bíróság elé; a tanú szabálytalan idézése,
- a hosszadalmas tanúkihallgatás és szakértői közreműködés, mivel az eljáró bírák felelőssége, hogy az eljárás keretei között a vallomás és a szakvélemény felvétele gyorsan történjen,
- késedelem a perbeszédnek napjának kijelölésében vagy túlságosan távoli időpont kijelölése,
- a túlságosan nagy számú vagy időben távoli elnapolt tárgyalások,
- egymással szorosan összefüggő polgári ügyek egyesítésének elmulasztása.⁶

A 6. cikk 1. pontja szerinti határidő túllépése csak az ebből eredő károk megtérítésére teremt alapot, de nincs kihatása a belső jog szerint lefolytatott eljárás érvényességére.

⁶ Jelen csoportosítás a Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezésehez kapcsolódó strasbourgi esetjog c.tanulmányon-/Hvgorac 1999./ alapul

Az Európai Bíróságnak nincs kompetenciája a 6. cikk 1. pontjával összeegyeztethetetlennek tűnő hosszadalmas eljárás semmissé nyilvánítására, sem arra, hogy kijelölje a felelős állam számára a jogorvoslás módjait és eszközeit. Ez kizárólagosan az állam választásán múlik.

Ugyanakkor az 50. cikk felhatalmazza a Bíróságot, hogy „igazságos elégtételt” ítéljen meg a jogsértés áldozatának. Ez magába foglalhatja az erkölcsi, anyagi károk elrendelt megtérítését, továbbá a nemzeti bíróságok előtt, majd Strasbourgban a kérelmező oldalán az ügyvitel során felmerült ésszerű, szükséges és valós költségek és kiadások visszatérítését. A megítélt összeg mértéke esetenként változó; szerényebb összegtől több százezer euroig terjedhet.

Hazánkban 2003. július 1. napjától hatályba lépett és az ezt követően indult ügyekben alkalmazandó A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 3.§-a alapján a felet kártérítés illeti meg, ha az alapvető jogai, így a per ésszerű időn belül történő befejezéséhez való joga, az adott eljárásban sérelmet szenvedett, és a fellebbezési eljárásban sem orvosolták. Kártérítési perekben a felet tárgyi illetékfeljegyzési jog, és soron kívüli eljárás illeti meg. A fenti elméleti okfejtés értelmében megállapítható, hogy annak eldöntése, mely szerint az ésszerű határidőt túllépték-e, sok esetben az ügy körülményei és az összes késedelem okának figyelmes vizsgálatától függ, nem pedig egyszerűen a szóban forgó időszak számításba vételétől.

Az ésszerű határidőre vonatkozó esetjogból az *Erdős kontra Magyarország*⁷ ügyet ismertetem, melyben a kérelmező azt állította, hogy az 1984-ben indult eljárás túlságosan elhúzódott.

A Bíróság először a figyelembe veendő időszak tekintetében nyilvánította ki, hogy bár az eljárás 1984-ben, a kérelmező édesapjának a keresetlevél beadásával indult, az eljárás elhúzódásának a vizsgálatokor csak az 1992. november 5-ét követő időszakot kell figyelembe venni, mivel ekkor lépett az Egyezmény hatályba Magyarországon. A fenti időpontot követően az eljárás még 7 évig és 4 hónapig tartott, mely időszak három bírósági szintet foglalt magába. A Bíróság utal arra, hogy bár a fenti számítás alapján kell meghatározni a figyelembe veendő időszakot, az ésszerű idő megítéléséhez tekintettel kell lenni az eljárás ezen időpontbeli állapotára is.

Másodsorban a Bíróság az eljárás hosszának ésszerű volta vizsgálata körében elemezte az ügy bonyolultságát és a felek magatartását.

Ekörben megállapította, hogy az egyszerűnek indult ügy az alperesek számának növekedése következtében, valamint a felperes több alkalommal történő kereset kiterjesztésével és többszöri módosításával bonyolulttá vált.

A Bíróság elvi éllel szögezte le, hogy csak az Államnak betudható késedelmek alapozzák meg az „ésszerű idő” követelménye megsértésének megállapítását. Jelen esetben a felperes 3 alkalommal terjesztette ki, illetve módosította keresetét, ami egyértelmű három hónap késedelmet okozott. További 10 hónap telt el, míg a felperes halálát követően a kérelmező folytatta az eljárást. Ezen késedelmek a Bíróság álláspontja szerint nem róhatók az Állam terhére.

Ugyanakkor a Bíróság két megmagyarázhatatlan késedelmet talált, összesen 28 hónapot kitevő időszakot, amely során az eljáró Bíróság tevékenysége a szakértői vélemények beszerzésére korlátozódott.

A Bíróság az egész eljárás időtartamát figyelembe véve megállapította a 6 cikk sérelmét, és 5500 Euro kártérítés nem vagyoni kárt ítélet meg.

⁷ 2002. április 9-i ítélet

A teljesség igényére tekintettel hozzá kell tenni, hogy az ítélethez különvéleményt csatolt a bíróság két tagja melyben kifejtették, hogy csak az Államnak felróható ésszerűtlen késedelmek alapozzák meg az „ésszerű idő” követelményének megsértését, figyelemmel a felek magatartására és a szakértői vélemények késedelmes előterjesztésére nem egyértelműen indokolt az Állam felelősségének megállapítása ezen polgári ügyben.

Összegzésként megállapítható, hogy amikor az Egyezmény alapvető fontosságú 6. cikke megkívánja, hogy az ügyeket a bíróságok ésszerű időn belül tárgyalják, akkor a késedelem nélküli igazságszolgáltatás fontosságára hívja fel a figyelmet, mivel a késedelem veszélyezteti az igazságszolgáltatás hatékonyságát és hitelét.

Így egyáltalán nem meglepő, hogy hatókörének és értelmezéseinek sok lényeges problémája merül fel, s további hasonló problémák felmerülésére a jövőben is kell számítani.

A bőséges esetjog alapján egyértelmű, hogy a 6. cikk 1. pontja megsértésének feltétele, hogy a késés „elég súlyos” legyen, meghaladja a tolerálható határokat.

Az ismertetett esetből világosan kitűnik, hogy eredménytelen az államok részéről a bíróságok munkaterhére, az esetleges szervezeti hiányosságokra történő hivatkozás. Az Egyezményben részes államok alapvető kötelezettsége az igazságszolgáltatás szervezetének az egyezményben támasztott követelmények teljesítésére képes megszervezése.

Az „elítelt országok” listáját Olaszország vezeti 72 ügygel. A Magyar Állam ellen is egyre több keresetet nyújtanak be a 6. cikk megsértésére hivatkozva. Az ítéletek minden esetben az eltelt időből indulnak ki, ezért érdemes az alábbi százalékos elemzést szemügyre venni: 1990-ben az ügyek 15%-át fejezték be két hónapon, 40 %-át hat hónapon, 40 %-át két éven belül és két éven túl mindössze 5%-át. Ez az arány 1995-re akként módosult, hogy az ügyek 9%-át fejezték be a két hónapon, 30 %-át hat hónapon, 45 %-át két éven belül és két éven túl 15%-át. 2000-ben a két éven túl ügyek aránya elérte a 20%-ot.⁸

A fenti negatív tendenciára figyelemmel az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala 2004. tavaszán érkezett megkeresésében felkérte a Fővárosi Bíróságot, hogy állapítsa meg a Magyar Államot marasztaló ítéletekben mely okok vezettek a perek elhúzódására. Mint bírósági fogalmazó részt vettem ezen keresetkből adódó pertörténetek készítésében. Ezen vizsgálat eredménye alapján megállapítható, hogy elsősorban a bíróságokon kívül álló, szervezeti elégtelenségek, (például) rendkívüli, aránytalanul eloszló ügyteher, jegyző hiány, stb. másodsorban a feleknek felróható tényezők, (például) idézhető cím hátrahagyása nélküli elköltözés, indokolatlan halasztási kérelmek, vezetnek a perek időtartamának elhúzódásához.

Egyfelől megoldást jelenthetne új bírói, titkári, fogalmazói, jegyzői státuszok kialakítása (bár ez anyagi lehetőségek függvénye), kiegészítő kollégiumok intézményesítése, fontossági sorrend kialakítása az ügyek kezelésében, illetve adott esetben törvényi reformok.

Másfelől a nemzeti bíróságoknak különleges figyelmet kellene fordítaniuk a 6. cikk 1. pontja szerinti ésszerű határidő követelményére, s a tisztesség elvének megfelelően a bírácoknak fokozottan kellene ügyelniük arra, hogy az államot ne hajszolják bele egy esetleges nemzetközi bírósági eljárás kockázatába. Ugyanakkor a Bíróság részéről történő jogsértés megállapítását a nemzeti bíróságokra nézve kedvező hatásokkal is járhat annyiban, amennyiben ez támogathatja az állami költségvetéssel szembeni követeléseik pozitív elbírálását.

⁸ A számok a BM Központi adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatalának 2000.évi tájékoztatásán alapulnak